

Ks. Adam Romejko

ELITY WŁADZY WE WSPÓŁCZESNEJ ALGERII

THE RULING ELITE OF MODERN ALGERIA

Dla przeciętnego Polaka Algieria jawi się jako kraj daleki i to w sytuacji, gdy położona na wschód Tunezja jest, szczególnie w czasie panujących w Polsce chłódów, miejscem chętnie wybieranym, jako cel wyjazdów turystycznych. Jeszcze w latach 80. XX wieku Algierii przebywała znaczna liczba Polaków. Byli to różnego rodzaju specjaliści (tzw. kooperanci), którzy przybyli tam ok. 10 lat wcześniej¹. Okazją do ujawnienia się społeczność polskiej w Algierii, liczącej wtedy ok. 3 tys. osób, była wizyta kardynała Józefa Glempa, która miała miejsce w dniach 15–17 stycznia 1987 roku². Ze względu na coraz większe zagrożenie cudzoziemców oraz na zmniejszającą się opłacalność pracy w Algierii, Polacy w większości opuścili kraj³. Pozostały głównie Polki – żony Algierczyków, ich dzieci, oraz polskie zakonnice⁴. Pamiątką po Polakach jest licząca 95 m wysoko-

¹ B. Troński, *Algierskie osobliwości*, Poznań 1984, s. 26.

² Świadectwem tej wizyty jest książka: J. Glemp, *Na dwóch wybrzeżach, Wizyta duszpasterska w Algierii (15–17 I 1987) i Wybrzeżu Kości Słoniowej (1–5 III 1987)*, Poznań 1990.

³ J. Knopek, *Migracje Polaków do Afryki Północnej w XX wieku*, Bydgoszcz 2001, s. 265–266, 271.

⁴ W 1995 r. były to: siostry białe, siostry serafitki, siostry Najświętszego Oblicza Pana Jezusa i Siostry Sługi Jezusa; zob. *Pomimo zagrożenia misjonarze chcą pozostać, Rozmowa z s. Danutą Kmiecniak, misjonarką z Algierii*, „Misyjne Drogi” 1995, nr 2, s. 10. Pod koniec XX w. w Algierii zamieszkiwało 180–200 Polaków; zob. J. Knopek, op. cit., s. 269.

ści „algierska Statua Wolności” – pomnik „Chwała i męczeństwo” autorstwa prof. Mariana Koniecznego. Odsłonięto go w 1982 roku – w 20. rocznicę zdobycia niepodległości przez Algierię⁵.

W kwietniu 2007 roku w mediach zaprezentowano więcej, niż zwykle, doniesień nt. Algierii. Powodem były tragiczne wydarzenia, które z natężeniem miały miejsce przez ostatnią dekadę XX wieku. Na skutek zamachu terrorystycznego dokonanego 11 kwietnia tegoż roku, do którego przyznali się działacze „Al-Kaidy w Islamskim Maghrebie” zginęły 33 osoby, a ponad 200 zostało rannych⁶. Kolejnym wydarzeniem, które wzbudziło zainteresowanie, choć nieco mniejsze, były wybory parlamentarne, które miały miejsce 17 maja 2007 roku. Jako faworyta typowano tzw. koalicję prezydencką, złożoną z trzech partii: rządzącego od 1962 roku, a więc od czasu zdobycia przez Algierię niepodległości, Frontu Wyzwolenia Narodowego (fr. *Front de Libération Nationale*, FLN), Zgromadzenia Narodowo-Demokratycznego (fr. *Rassemblement National Démocratique*, RND) i Ruchu na Rzecz Pokojowego Społeczeństwa (fr. *Mouvement pour la Société de la Paix*, MSP).

Po 1962 roku w społeczeństwie algierskim znacznie rozbudzono nadzieję na poprawę położenia. Oczekiwano, że za wolnością polityczną, pójdą wolności gospodarcze i społeczne, które miały zaowocować ogólną poprawą położenia miejscowego społeczeństwa. Środkiem do osiągnięcia wyznaczonych celów miał być system socjalistyczny w islamskim wydaniu. Podjęte działania, pomimo posiadanych na ich realizację znacznych środków finansowych pochodzących z handlu ropą naftową i gazem ziemnym zakończyły się niepowodzeniem. Piętrzące się trudności natury gospodarczej, w tym wysokie bezrobocie wśród wykształconej młodzieży algierskiej, sprzyjały rozwojowi islamskiego fundamentalizmu, który do chwili obecnej stanowi istotny czynnik destabilizacji sytuacji w kraju.

⁵ Ł. Radwan, *Jan Paweł Lenin*, „Wprost” 2006, nr 44, s. 115; B. Troński, op. cit., s. 65.

⁶ *Terrorystyci atakują*, „Gość Niedzielny” 2007, nr 16, s. 8.

W niniejszym opracowaniu zaprezentowano polityczne elity w Algierii w okresie od zdobycia niepodległości do chwili obecnej. Kluczem do uporządkowania materiału są rządy poszczególnych przywódców, począwszy od Ahmeda Ben Belli a skończywszy na obecnym prezydencie – Abdelazizie Bouteflicie.

Ahmed Ben Bella (1962–1965)

Algierskie Zgromadzenie Narodowe proklamowało powstanie Algierskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej 25 września 1962 roku. Powołany rząd zapowiedział realizację socjalistycznej reformy kraju, w tym reformę rolną oraz systematyczną algieryzację. Realizacja tych zadań nie była łatwa, ze względu na trudną sytuację gospodarczą. Bezrobocie sięgało 70%, wielu emigrowało „za chlebem”, w większości do „nienawidzonej” Francji. W chłopskiej społeczności algierskiej, z niewielką klasą robotniczą i średnią, brakowało wykwalifikowanych kadr. Ujawniał się zbyt ni wpływ armii oraz nowo powstającej biurokracji. Partią rządząca stał się FLN, którego liderzy Mohammed Khider i Rabaha Bitata pozbawili wpływów siły opozycyjne; ci, którzy nie zgadzali się z panującą linią polityczną, „realizowali się” w sprawach gospodarczych lub emigrowali. Dość szybko znaczącą pozycję w algierskim życiu politycznym zdobył pochodzący z jednej z zachodnioalgierskich wsi Ahmed Ben Bella (1918–). Objął on istotne urzędy państwowe: w 1962 roku został premierem, w 1963 – prezydentem, a w 1964 – sekretarzem generalnym FLN. Jednocześnie kierował wojskiem, jako naczelny wódz, ministerstwem spraw wewnętrznych, informacji, finansów, planowania i gospodarki. Ben Belli udało się zapobiec przyjęciu propozycji Mohammeda Khidera, który chciał, by FLN stał się partią masową, w której dopuszczony jest polityczny dyskurs. Ben Bella preferował partię kadrową, która miała stanowić zaplecze dla zdyscyplinowanej awangardy politycznej w Algierii. Aby umocnić władzę FLN zdelegali-

zowano 29 listopada 1962 roku Algierską Partię Komunistyczną i Partię Rewolucji Socjalistycznej, zaś związki zawodowe zmuszono do opuszczenia Międzynarodowej Konferencji Wolnych Związków Zawodowych; poddano je jednocześnie ścisłej kontroli⁷.

Umocnienie władzy Ben Belli skutkowało wzmożoną opozycją. Wzrastały społeczne napięcia – w demonstracjach wyrażano niechęć do tempa reform dokonywanych w państwie. W 1963 roku dokonano nawet zamachu na Mohameda Khemistiego, ministra spraw zagranicznych, najbliższego współpracownika Ben Belli. Ben Bella rozbił opozycję w FLN, w tym grupę Mohammeda Khidera, popieraną przez Rabaha Bitata, niektórych przywódców wilajatów (odpowiedników polskich województw) oraz tzw. stronnictwo kabylskie, którym kierował Ad't Ahmed. Część opozycjonistów zdymisjonowano, a część aresztowano. Kluczowe stanowiska Ben Bella powierzył współpracownikom wywodzącym się z bliskiego mu środowiska wiejskiego, a następnie przystąpił do realizacji hasła budowy socjalistycznego państwa. Budowa państwa socjalistycznego w oparciu o środowiska chłopskie stanowiła realizację ideologicznych założeń FLN, w którym doceniano fakt, że niepodległość w Algierii zdobyto dzięki walczącym o ziemię fellachom⁸.

Ważnym etapem budowy nowego państwa była reforma rolna. Nie zrealizowano obietnic złożonych chłopstwu w czasie walk o niepodległość, a które miały polegać na wywłaszczeniu Francuzów oraz współpracujących z nimi posiadaczy algierskich. Postanowiono zlikwidować własność francuską oraz algierską (bez ograniczania się do kolaborantów). Na opuszczonych ziemiach robotnicy rolni tworzyli komitety samorządowe. Sytuację tę usankcjonowano na mocy dekretów z marca i października 1963 roku Gospodarstwa samorządowe szybko okazały się niewydajne. Nierzadko mianowano nieudolnych dyrektorów, którzy nie potrafili zapewnić wła-

⁷ A. Kasznik-Christian, *Algieria*, Warszawa 2006, s. 365–368.

⁸ *Ibidem*, s. 370–371.

ściwej dyscypliny pracy. Wielu nie było zainteresowanych rzetelną pracą⁹.

Algieria, która pod panowaniem francuskim była w stanie eksportować żywność, nie potrafiła zaspokoić popytu na rynku wewnętrznym. Utrudnieniem był przyrost naturalny, który utrzymywał się na poziomie 3% rocznie, oraz znaczne bezrobocie¹⁰. Szukając możliwości załagodzenia napięć społecznych Ben Bella zabiegał o pomoc we Francji. Uzyskał ją w postaci finansowej, gospodarczej (pomoc w zakończeniu rozpoczętych inwestycji), handlowej (kupowanie algierskiego wina), kadrowej (przysyłanie francuskich specjalistów, nauczycieli). Francja zobowiązała się przyjąć ponad 500 tys. robotników algierskich, co zapoczątkowało trwającą do dziś emigrację do Francji. Podjęcie współpracy oceniano niechętnie w Algierii, a także we Francji, gdzie traktowano ją jako marnowanie pieniędzy. Niezadowolająca była pomoc ze strony „bratniego” ZSRR. Ograniczyła się ona do udzielenia pożyczek i pomocy technicznej. Nie rozwinięto wymiany handlowej. Algieria – kraj socjalistyczny – została „skazana” na współpracę z krajami kapitalistycznymi: 70–80% wymiany handlowej realizowano z krajami zachodnioeuropejskimi, w tym 50% z Francją, podczas gdy wymiana handlowa z krajami socjalistycznymi wynosiła 5%¹¹.

Algieria nie miała zadowalających relacji z najbliższymi sąsiedami. Władze w Tunezji oskarżały ją o udzielanie schronienia tunezyjskim spiskowcom, a z Marokiem spierano się o granicę. Spór ten był powodem wybuchu konfliktu zbrojnego 14 października 1963 roku,

⁹ Z. Dobosiewicz, *Geografia ekonomiczna Afryki*, Warszawa 1991, s. 123.

¹⁰ Bezrobocie było wysokie i to w specyficznej dla arabskich krajów Afryki Północnej strukturze zatrudnienia, warunkowanej panującą religią i obyczajowością. W krajach położonych na południe od Sahary, gdzie kobiety są zaangażowane do pracy na roli, ponad połowa ludności jest czynna zawodowo. Na północy kobiety zwyczajowo nie pracują na roli; mało kobiet jest aktywnych zawodowo. W Maroku, Tunezji i Mauretanii mniej niż 1/3 ludności utrzymuje pozostałych; w Algierii liczba ta nie przekracza 1/4. Zdarza się, że jedna osoba utrzymuje sześćo-, a nawet dziesięcioosobową rodzinę. Zob. Ibidem, s. 40, 119.

¹¹ Ibidem, s. 153; A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 371–376.

który skutkował „zamrożeniem” na wiele lat dobrosąsiedzkich stosunków. Pozytywnym efektem była integracja algierskiego społeczeństwa, jaka dokonana się w obliczu zagrożenia zewnętrznego. Ben Belli udało się przy okazji opanować powstanie, które z powodu rządowych planów skonfiskowania ziem rodzimym właścicielom rozpoczęło we wrześniu 1963 roku w leżącej na północy kraju Kabylii. Dowódca powstania, Adł Ahmed, sam właściciel majątku ziemskiego, zjednoczył Kabyłów w ramach organizacji Front Sił Socjalistycznych (fr. *Front de Forces Socialistes*, FFS). Rozpoczął powstanie we wrześniu. Atak Algierii przez wojska marokańskie spowodował, że zwolennicy Ahmeda opuścili go i udali się do walki z Marokiem¹².

Pod koniec 1963 roku Ben Bella uważał, że sytuacja się unormowała i był gotowy do „pojednania narodowego”. Z więzień wypuszczono aresztowanych wcześniej opozycjonistów. Ten propagandowy gest nie przyniósł oczekiwanych rezultatów. Wielu z uwolnionych przyłączyło się do FFS. Uaktywniła się także prawicowa opozycja w ramach FLN. Żądano odłożenia reformy rolnej, polityki przyjaznej prywatnym inwestycjom, zmiany polityki finansowej i nowych wyborów parlamentarnych. Odpowiedzią była konsolidacja sił rządowych. W ramach rozpoczętego w Algierze 16 kwietnia 1964 roku zjazdu FLN uchwalono program partii, tzw. Kartę algierską, w której zadeklarowano, iż podstawowym zadaniem FLN jest budowa socjalistycznego społeczeństwa. Wskazano na dwóch wrogów budowy socjalistycznego państwa: wewnętrznego – miejscową burżuazję i zewnętrznego – kapitał zagraniczny. Zapowiedziano okresy przejściowe, w czasie których zachowana miała być mała własność ziemska oraz prywatny sektor w przemyśle i usługach. W sferze polityki zagranicznej podkreślono konieczność uniezależnienia Algierii. Sukcesem Ben Belli było wybranie go na sekretarza generalnego FLN¹³.

¹² A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 378–379.

¹³ Ibidem, s. 379–380.

Opozycjoniści nie zrezygnowali z walki; toczono ją pod kierunkiem lokalnych liderów. Odpowiedź ze strony władz była zdecydowana. Postanowiono za działalność antypaństwowa karać śmiercią. Stracony został m.in. płk Mohammed Chaabani, pod wodzą którego rozpoczęto w czerwcu 1964 roku antyrządową rebelię. Zaistniała sytuacja skutkowała wzmożonym niezadowoleniem, szczególnie w kręgach wojskowych. Ben Belli zarzucano bałaganiarstwo, brak konsekwencji w podejmowanych decyzjach, nadmierną rozrzutność. Zwracano uwagę na jego „teatralne” gesty i sposób noszenia amanta filmowego¹⁴. Politykę prowadził z rozmachem, chętnie manifestując na polu międzynarodowym obecność Algierii, z której chciał uczynić lidera państw trzeciego świata. Warstwą społeczną, której żyło się gorzej niż w czasach kolonialnych, byli chłopci, którzy jednak bali się w otwarty sposób manifestować niezadowolenie. Sytuację tę postanowili wykorzystać wojskowi, w tym ich lider płk Houari Boumediene. Byli oni zniechęceni i rozczarowani dotychczasowym sposobem traktowania ich przez Ben Bellę. Prezydent odwołał Boumediene’a w październiku 1963 roku ze stanowiska ministra obrony narodowej, gdy przebywał on poza krajem – w Moskwie. Wojskowi, mający w większości chłopski rodowód, negatywnie ocenili zapowiedź utworzenia milicji. Zinterpretowali to jako znak braku zaufania. Ben Bella starał się usunąć innych ministrów, którzy popierali Boumediene’a, w tym obecnego prezydenta Algierii, a wówczas ministra spraw zagranicznych Abdelaziza Bouteflikę. Momentem przełomowym była zapowiedź Ben Belli z czerwca 1965 roku, zwołania posiedzenia Biura Politycznego, w ramach którego miano podjąć decyzje dotyczące zmian w rządzie i armii oraz powołania milicji – przeciwwagi dla sił wojskowych. Boumediene postanowił aresztować Ben Bellę¹⁵.

Zamachu stanu dokonano 19 czerwca 1965 roku pod przewodnictwem płk. Boumediene’a. Zamach miał miejsce przed konferencją

¹⁴ B. Troński, op. cit., s. 73.

¹⁵ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 366–367, 380–383.

państw afroazjatyckich, która miała odbyć się w Algierze. Obawiano się, że Ben Bella nadchodzący szczyt wykorzysta on do umocnienia władzy. Obok prezydenta uwięziono jego najbliższych współpracowników. Władza została przejęta przez Radę Rewolucyjną. Mieszkańcy Algieru nie zorientowali się, że dokonano przewrotu, gdyż w tym samym czasie kręcono w mieście, m.in. z użyciem czołgów, film pt. *Bitwa o Algier*. Sądzone, że robione są zdjęcia filmowe. Aresztowanie Ben Belli w kraju nie wywołało protestów. Za granicą przyjęto je z pewnym zdziwieniem, gdyż dla wielu polityków stanowił on uosobienie walczącej Algierii, symbol rewolucji¹⁶.

Houari Boumediene (1965–1978)

Wraz z rządami Houari Boumediene'a (1927–1978) w Algierii rozpoczął się okres względnego pokoju i stabilizacji, który raz został zakłócony nieudanym puczem. Pułkownik cieszył się autorytetem w społeczeństwie algierskim. Boumediene (faktycznie Mohamed Ben Brahim Boukharouba) w czasie wojny o niepodległość przyjął imię sławnego marabuta¹⁷ Sidi Boumediene'a, spoczywającego przy noszącym jego imię meczecie w Tilimsan¹⁸. Pomimo że miał chłopski rodowód, był człowiekiem wykształconym – studiował w Konstantynie i Kairze. Studiów w Kairze nie ukończył – wrócił do kraju, aby wziąć udział w walkach o niepodległość. Uznaje się go za jednego z organizatorów armii algierskiej. Jako polityk stanowił osobowość odmienną od Ben Belli. Nie podejmował decyzji pochopnie oraz nie

¹⁶ Ibidem, s. 367, 384.

¹⁷ Terminem *marabut* określa się w świątobliwą osobę (mężczyznę lub kobietę) znaną z pobożności, praktyk ascetycznych i cudotwórstwa. Pomimo że kult marabutów i ich grobów jest sprzeczny z zasadami islamu, jest on popularny w Afryce Północnej, w tym Algierii. Zob. *Marabut*, w: *Religia, Encyklopedia PWN*, pod red. T. Gadacza, B. Milerskiego, t. 6, Warszawa 2002, s. 408. Więcej nt. roli marabutów w Algierii zob. B. Zaorska, *Raj pod stopami*, Warszawa 1991, s. 45–54.

¹⁸ B. Zaorska, op. cit., s. 92–94.

obnosił się z władzą. Był wymagający, konsekwentnie eliminował przeciwników, nie stosując jednak kary śmierci. W przeciwieństwie do Ben Belli nie był dobrym mówcą, do czego nawiązywał, podkreślając, że jego rządy będą czasem nie słów, lecz konkretnych działań, mających na celu budowę socjalistycznego państwa¹⁹.

Houari Boumediene bardziej akcentował kwestię jedności narodowej niż marksistowską walkę klas. Istotne dla niego były hasła, które stanowiły odbicie „arabskiego modernizmu”, w tym: niepodległość, jedność, poleganie na sobie, rozwinięta gospodarka, zakorzenienie w przeszłości z jednoczesnym otwarciem na nowoczesność. Budowa „nowej” Algierii miała stać się rzeczywistością dzięki potrójnej rewolucji obejmującej industrializację kraju, reformę rolną i rewolucję kulturalną²⁰. Podobnie jak poprzednik, Boumediene troszczył się o zdobycie przez Algierię międzynarodowej pozycji. Była ona liderem krajów trzeciego świata, mając wśród nich pozycje wyższą niż ta, która wynikała z jej realnej siły²¹.

Nowy rząd Boumediene’a, który skupił w swych rękach najważniejsze stanowiska, m.in. prezydenta, premiera, ministra obrony narodowej, przewodniczącego Rady Rewolucyjnej oraz FLN, zyskał powszechne poparcie, w tym dawnych współpracowników Ben Belli. Do opozycji przeszli algierscy komuniści, którzy utworzyli Ludowy Ruch Oporu (fr. *Organisation de Résistance Populaire*, ORP). Do OPR dołączyli wierni Ben Belli lewicowi działacze FLN. Odpowiedzią ze strony rządu były aresztowania, które jednak nie trwały długo. Złagodzenie napięcia ujawniło się m.in. w tym, że działaczom komunistycznym powierzano stanowiska rządowe, głównie związane z gospodarką²².

¹⁹ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 386–387, 394–195.

²⁰ Do tej potrójnej rewolucji nawiązuje wspomniany we wstępie pomnik autorstwa Mariana Koniecznego. Składa się on z trzech elementów stylizowanych na liście palmowe. Zob. B. Zaorska, op. cit., s. 3.

²¹ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 388–389.

²² Ibidem, s. 389.

Boumediene rozpoczął budowę aparatu państwowego, która nie została zrealizowana za rządów poprzednika. Pierwszym etapem było zlikwidowanie niezależności wilajatów, które przez byłych przywódców partyzanckich traktowane były jako przynależne im strefy wpływów. Stanowiska administracyjne przydzielano osobom kompetentnym, odchodząc od dotychczas obowiązującej zasady traktowania urzędów jako nagrody za zasługi kombatanckie. Starano się wprowadzić porządek w dziedzinie fiskalnej, co w społeczeństwie zdemoralizowanym panującym nieporządkiem okazało się trudnym zadaniem. Pomoc w budowaniu administracji państwowej miały stanowić rady gminne i zgromadzenia wilajatowe. Pierwsze wybory do rad gminnych, tzw. Gminnego Zgromadzenia Ludowego (fr. *Assemblées Populaires Communales*, APC) przeprowadzono w lutym 1967 roku. Rząd liczył, że rady przyciągną najaktywniejsze jednostki i jednocześnie na poziomie lokalnym wzmocnią FLN. Na skutek braków finansowych i personalnych oczekiwania nie zostały zrealizowane. Przy prefektach zarządzających wilajatami, powoływano do istnienia Wilajatowe Zgromadzenia Ludowe (fr. *Assemblées Populaires de Wilayas*, AWP). W ich kompetencjach, na lokalnym poziomie, miały znaleźć się sprawy gospodarcze, społeczne i kulturalne. Pierwsze wybory miały miejsce w maju 1969 roku. Kandydowano jedynie z listy FLN. Kandydaci niezależni nie zostali dopuszczeni. Faktycznie możliwości decyzyjne APW były ograniczone. Głos decydujący mieli prefekci. Boumediene nie traktował APW jako partnera w rządzeniu, lecz jako „szkołę demokracji” dla lokalnych społeczności. W ramach reformy struktur administracyjnych w miejsce 15 wilajatów utworzono 31, zaś liczbę powiatów zwiększono do 161. Efektem było „rozdęcie” struktur biurokratycznych²³.

W 1975 roku, w 10 rocznicę objęcia władzy, Houari Boumediene zapowiedział opracowanie nowej karty narodowej i konstytucji oraz wybory prezydenckie i do Zgromadzenia Narodowego. Prace nad

²³ Ibidem, s. 390–393.

kartą narodową zakończono w lutym 1976 roku. Po poddaniu jej pod społeczną dyskusję przyjęto ją w czerwcu na drodze referendum. Stanowiła ona manifest ideologiczny, nawiązujący do wcześniejszych tego typu dokumentów. Zaprezentowano w niej specyfikę algierskiego socjalizmu, którego podstawą było chłopstwo.

Podobnie jak kartę, w ramach referendum przyjęto w listopadzie 1976 roku nową konstytucję, dla której punktem odniesienia była uchwalona wcześniej karta. W konstytucji określono sposób funkcjonowania państwa, które miało być oparte o jedną partię, jednego prezydenta i jedno zgromadzenie narodowe. W grudniu 1976 roku, w wyborach wygrał Houari Boumediene, uzyskując 95% głosów. W lutym 1977 roku wybrano Ludowe Zgromadzenie Narodowe (fr. *Assemblée Populaire Nationale*, APN). Nowością był fakt, że wśród 261 deputowanych była znaczna ilość posłów, którzy nie uczestniczyli w wojnie o niepodległość. Należeli oni do algierskiej inteligencji i kadr administracyjnych. Byli to nauczyciele, inżynierowie, lekarze, przewodniczący APC. Nowe władze wskazały na industrializację kraju jako działanie priorytetowe. Było to możliwe z powodu bogactw naturalnych: ropy, gazu, rud żelaza, uranu i fosforanów. Wcześniej dokonano nacjonalizacji sektora bankowego, przemysłu wydobywczego oraz maszynowego, planowano nacjonalizację przemysłu lekkiego. Szukano możliwości uniezależnienia od Francji, m.in. przez nawiązanie ściślejszych relacji z ZSRR. Sprzyjającą sytuacją był wzrost cen ropy naftowej, jaki miał miejsce w pierwszej połowie lat 70., dzięki czemu można było rozpocząć plany związane z uprzemysłowieniem oraz budową państwa opiekuńczego. Utrudnieniem była konieczność kupowania technologii za Zachodzie oraz zatrudniania tamtejszych specjalistów, co nie zawsze było akceptowane²⁴.

Industrializacja kraju miała stać się panaceum na intensyfikujące się problemy społeczne, które wynikały z rosnącej populacji, wzrastającego bezrobocia oraz rozbudzonych oczekiwań społecznych,

²⁴ Ibidem, s. 395–399.

w tym związanych z konsumpcją dóbr materialnych. Nie zdołano zbudować przemysłu, który mógłby funkcjonować w oparciu o rodzimych specjalistów oraz tworzone przez nich technologie. Tworzone zakłady przemysłowe, nie licząc przemysłu wydobywczego, były deficytowe²⁵. Ujawniały się typowe przypadłości gospodarek socjalistycznych: bałagan, marnotrawstwo, biurokracja, nepotyzm, korupcja. Problemem były różnice pomiędzy społecznością wiejską a miejską, gdzie łatwiej było o pracę. Kolektywnie prowadzone gospodarstwa rolne, które miały być miejscem wydajnej pracy oraz politycznego uświadamiania warstwy chłopskiej, m.in. w ramach akcji propagandowych prowadzonych przez studentów oraz tzw. wiosek socjalistycznych (modelowych osad, obejmujących od 100 do 300 domów, szkołę, łaźnię, meczet, centrum handlowe), nie spełniły pokładanych w nich oczekiwań. Chłopi czuli się zawiedzeni, że nie otrzymali ziemi na własność²⁶.

Miejscem, które miało odegrać istotną rolę w formowaniu algierskiego społeczeństwa było szkolnictwo, instytucje naukowe i kulturalne, w tym radio i telewizja. W szkołach kształcono licznych, przez co nie zawsze wysoko wykwalifikowanych, specjalistów, potrzebnych rozwijającemu się krajowi, a także promowano kulturę arabską – „jedyną” alternatywę dla tego, co francuskie – w tym język arabski, który Boumediene traktował jako konstytutywną część rewolucji algierskiej. Działania mające na celu wypchnięcie języka francuskiego z życia kulturalnego i codziennego w Algierii traktowano jako swego rodzaju dżihad. Francuski postrzegano jako nośnik nieakceptowanych wartości zachodnich, w tym ducha oświecenia i świeckości²⁷. Wprowadzenie arabskiego w wersji literackiej okaza-

²⁵ Np. w fabryce sprzętu elektronicznego w Sidi-Bel-Abbes (Sido Bel Abes), w północno-zachodniej Algierii, wytwarzano z importowanych części, przy użyciu importowanych maszyn, telewizory, które były droższe, niż ich odpowiedniki produkowane za granicą; zob. Z. Dobosiewicz, op. cit., s. 156.

²⁶ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 400–408.

²⁷ G. Kepel, *Święta wojna, Ekspansja i upadek fundamentalizmu muzułmańskiego*, Warszawa 2003, s. 182. Pod względem postawy antyfrancuskiej

ło się niełatwym zadaniem, gdyż jako taki nie funkcjonował on w Algierii. Mówiono tam w różnego rodzaju dialektach arabskich, z mocnymi naleciałościami francuskimi, a na południu w dialektach berberyjskich²⁸. Utrudnieniem był wysoki stopień analfabetyzmu – w 1962 roku ok. 90% społeczeństwa nie potrafiło czytać i pisać²⁹. W programach nauczania historii podejmowano okres od zdobycia niepodległości. Nie uczono o dziejach Algierii przed 1962 roku, w tym o okresie poprzedzającym kolonizację francuską³⁰.

Według Boumediene'a ważną rolę w budowaniu socjalistycznego, arabskiego społeczeństwa w Algierii pełniła religia islamska. W konstytucji z 1976 roku uznano islam za religię państwową, podkreślając jednocześnie, że ewentualna rewizja konstytucji nie może dotyczyć pozycji przyznanej islamowi³¹. Od liderów religijnych oczekiwano, że wierzącym będą uzasadniali potrzebę zachodzących w kraju przemian. Podobnie jak w czasach Ben Belli nie odwoływano się do mającej zachodni rodowód ideologii marksistowskiej, podkreślając że „prawdziwy” socjalizm jest zakorzeniony w islamie. Chęć

Algieria wyróżniała się na tle innych krajów Maghrebu. Wynikało to z faktu, że Maroko i Tunezja jako protektoraty cieszyły się częściową autonomią, objawiająca się m.in. w działaniu miejscowej administracji, możliwościach rozwoju lokalnej kultury i tradycji. Algieria była zaś w pełni uzależniona od Francji. Była zamorskim departamentem, w którym rządili Francuzi. Od 1845 r. Algieria była krajem intensywnej emigracji francuskiej. Przybysze „tępilli” język oraz kulturę arabską. W „nowej” Algierii tendencje uległy odwróceniu – rugowano język francuski. Pojawiał się on jedynie przy okazji informacji o międzynarodowych imprezach, w nazwach hoteli dla cudzoziemców i niektórych wielkich restauracji, a także biur podróży oraz na informacjach zamieszczonych w algierskich portach lotniczych i morskich. Zob. B. Troński, op. cit., s. 86–88; por. rozdział pt. *Wspólny język podstawa kultury arabskiej* w opr. B. Zaorskiej, op. cit., s. 15–23.

²⁸ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 409–411.

²⁹ W 2003 r. wielkość ta wynosiła 31%; zob. *African Economic Outlook*, ed. by P. Ewarczyk, Paris 2005, s. 72.

³⁰ B. Zaorska, op. cit., s. 9–10, 15.

³¹ M. Płonowski, *Islam – czynnik wzmacniający, czy osłabiający nacjonalizm arabski, Na przykładzie państw Maghrebu*, w: *Islam we współczesnej Afryce*, red. A. Żukowski, Forum Polilogiczne t. 4, Olsztyn 2006, s. 260.

nie korzystano z myśli egipskiej i syryjskiej. Znaczną rolę odegrało tu środowisko religijnych reformistów – spadkobierców Stowarzyszenia Ulemów Algierskich. Powiązanie idei socjalistycznej z islamem miało pozytywne i negatywne strony. Z jednej strony uzyskano poparcie dla reform państwowych, z drugiej zaś wprowadzono politykę do meczetów, które wkrótce stały się silnymi ośrodkami opozycyjnymi, krytykującymi władze. Nie wyznaczając następcy, prezydent Houari Boumediene umarł 27 grudnia 1978 roku, w wieku niespełna 53 lat³².

Chadli Bendjedid (1979–1992)

Po śmierci Boumediene'a rozpoczęła się walka o władzę pomiędzy Abdelazizem Boutefliką, popierającym wolny rynek i własność prywatną cywilem, a Mohammedem Yahiaoui, wojskowym, opowiadającym się za wzmocnieniem socjalistycznego modelu rządów. Brak wyraźnej przewagi jednego z kandydatów spowodował, że wojskowi zaproponowali Chadli Bendjedida (1929–), najstarszego i najwyższego rangą oficera, który miał objąć tymczasowe rządy. Trwały one do 1992 roku. Bendjedid pochodził z rodziny chłopskiej. W momencie wybuchu wojny o niepodległość był podoficerem w armii francuskiej. W czasie puczu w 1965 roku, będąc członkiem sztabu generalnego, poparł Houari Boumediene'a. Nie był człowiekiem szerzej znanym społeczeństwu algierskiemu. Rządy oparł na wojsku oraz krewnych. Na skutek czystek politycznych usunięto z kierownictwa FLN dotychczasowych rywali do fotelu prezydenckiego: Yahiaouię i Bouteflikę³³.

Za rządów Bendjedida dokonano się rozluźnienie w sferze politycznej i ekonomicznej, co ujawniło się m.in. w zniesieniu wizjazdowych, ograniczeniu wpływu służb specjalnych oraz uwolnieniu uwięzionych za czasów poprzednika, w tym Ahmeda Ben Belli, któ-

³² A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 415–417.

³³ Ibidem, s. 429–430.

ry następnie wyemigrował w 1980 roku. Posunięcia Bendjedida spotkały się z pozytywnym przyjęciem społecznym – Algierczycy nie chcieli się więcej wyrzekać na rzecz socjalizmu, chcieli normalnie żyć. Ich negatywnym skutkiem były rozruchy, na które by się nie odważono za poprzedniego rządu. Podłożem niepokojów była niewydolna gospodarka – rolnictwo, które produkowało niewystarczającą ilość żywności, deficytowy przemysł, bezrobocie oraz boom demograficzny. W 1962 roku było 10 mln Algierczyków, zaś w 1980 – 25 mln³⁴. Jedynym „ratunkiem” był handel produktami naftowymi oraz gazem ziemnym, które stanowiły 92% algierskiego eksportu. Uzyskane środki przeznaczano na import, tańszej niż miejscowa, żywności oraz surowców dla przemysłu ciężkiego. Znaczne uzależnienie od handlu ropą naftową powodowało, że niebezpieczne dla sytuacji gospodarczej były wahania jej cen na rynkach światowych. W 1984 roku importowano ok. 40% konsumowanych w Algierii zbóż, 50% – produktów mlecznych, 70% – tłuszczów, 95% – cukru. Znaczna część środków finansowych zainwestowana w uprzemysłowienie kraju została roztrwoniona. W latach 1965–1980 w resorcie przemysłu ciężkiego zmarnowano ok. 100 mld dolarów; zadłużenie zagraniczne wzrosło do 20 mld dolarów; jego obsługa pochłaniała znaczną część dochodów pochodzących z eksportu ropy i gazu³⁵.

Niezadowolenie społeczne wynikające z konieczności „zaciskania pasa” doprowadziło do protestów robotniczych³⁶. Przy okazji postulatów ekonomicznych wysuwano też i polityczne. Obok robotników

³⁴ Szacowano, że w 2000 r. populacja algierska wyniesie 45 mln. Faktycznie wyniosła ona 30,5 mln. W 2003 szacowano ją na ok. 32 mln. Znaczny przyrost ludnościowy skłonił władze algierskie do kampanii na rzecz regulacji urodzin. Zob. rocznik statystyczny Departamentu Spraw Ekonomicznych i Społecznych ONZ: 2003 – *Demographic Yearbook/ Annuaire démographique*, New York 2006, s. 94; J. Różański, *Algieria*, w: J. Glemp, *Na dwóch wybrzeżach, Wizyta duszpasterska...*, s. 75.

³⁵ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 432–434; por. B. Troński, op. cit., s. 113.

³⁶ Jednym z powodów do niezadowolenia było obniżenie poziomu importu kawy, która w Algierii traktowana jest jako napój narodowy. Pomimo że podwyższono znacznie jej cenę, była ona trudna do nabycia. Zob. B. Zaorska, op. cit., s. 5.

protestowali studenci pochodzenia berberyjskiego. Domagali się pozaszanowania kultury berberyjskiej. Szczególnie krytykowano zamykanie katedr języka kabylskiego na uniwersytetach algierskich. Np. gdy w 1980 roku na uniwersytecie Tizi Wuzu w Kabylii zamknięto katedrę kabylskiego, niezadowoleni studenci przez 12 dni okupowali uniwersytet, do momentu usunięcia przez siły policyjne³⁷. Protesty zintensyfikowały się wiosną 1981 roku, przy okazji dyskusji nt. karty kultury. W karcie wskazano, że język arabski i islam stanowią elementy konstytutywne algierskiej tożsamości. Część działaczy berberyjskich postulowała swobody językowe, inni, bardziej radykalni, utworzenie autonomicznego regionu – Berberystanu. Władze państwowe poleciły aresztować aktywniejszych działaczy robotniczych i berberskich³⁸.

Kolejna grupą „niezadowolonych” byli fundamentaliści islamscy. Rygoryzm religijny popularny był w głównej mierze wśród uboższych warstw społecznych. Wspierały go środowiska uniwersyteckie. Czynnikiem, który wpłynął na wzrost fundamentalizmu, była obecność w Algierii członków założonego w 1928 roku Stowarzyszenia Braci Muzułmanów. Aktywiści bractwa, które można określić mianem „kuźni współczesnego fundamentalizmu”, podkreślali: „naszą konstytucją jest Koran”. W ten sposób wyrażali przekonanie o całościowości, pełni islamu, a jednocześnie wyrażali dezaprobatę względem szukania wartości w kulturach obcych, przede wszystkim zaś europejskiej. Jednocześnie zapewniali, że powrót do podstawowych zasad islamu ułatwi muzułmanom budowę nowej ojczyzny, która zgodnie z obietnicami miała być krajem „mlekiem i miodem płynącym”³⁹. W 1971 roku zostali oni uwolnieni z Egipskich więzień, skąd część z nich przybyła do Algierii. Umocnieniu radykalnych poglądów służyła algierska młodzież wykształcona w Kairze. Wskazywano

³⁷ Ibidem, s. 16.

³⁸ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 434–441.

³⁹ S. Braun, *Islam, Powstanie – dzieje – nauka*, Warszawa 2003, s. 103; G. Kepel, op. cit., s. 33–34.

potrzebę podjęcia konkretnych akcji, także z wykorzystaniem metod terrorystycznych. W meczetach gromadzono niezadowolonych, w tym wykształconą młodzież, tzw. hittystów (podpierających ściany), która pomimo kwalifikacji nie mogła znaleźć pracy. Stanowiła ona pierwsze pokolenie Algierczyków, które nie pamiętało władzy kolonizatorów francuskich i dorosło w wolnej Algierii rządzonej przez FLN⁴⁰. Kontestując obowiązujący porządek społeczny, którego ucieleśnieniem były uległe Zachodowi władze, oraz podkreślając panujące nierówności, wskazywano na rozwiązanie problemów w postaci rewolucji islamskiej, mającej doprowadzić do powstania państwa islamskiego, ściśle regulowanego przepisami koranicznymi⁴¹.

Czynniki państwowe początkowo były przychylnie fundamentalistom, gdyż stanowili oni sprzymierzeńców w walce z popierającymi ideologię marksistowską. Korzystnym dla radykałów była liberalizacja przepisów dotyczących budowania meczetów oraz tworzenia szkół wyższych; np. w 1985 roku otwarto w Konstantynie Uniwersytet Muzułmański wraz ze znacznej wielkości meczetem. Momentem przełomowym był rok 1982. Utworzono wtedy pierwszą organizację paramilitarną – Islamski Ruch Algierii (fr. *Mouvement Islamique d'Algérie*, MIA). MIA podejmowała akcje terrorystyczne przeciwko przedstawicielom władzy, sił porządkowych i tym Algierczykom, którzy nie przestrzegali prawa koranicznego. Działania miały na celu wymuszenie wprowadzenia szariat, zwłaszcza w zakresie prawa rodzinnego; Koran miał stać się konstytucją Algierii – państwa islamskiego. Wzywano do zwrotu ziem, zagrabionych podczas reform agrarnych, oraz wydalenia obcych. Odpowiedzią rządu były liczne aresztowania, mające miejsce pod koniec 1982 roku. Doprowadziły one do osłabienia fundamentalistów, którzy musieli działać w ukryciu, rozproszeniu. MIA została rozbita w lutym 1987 roku⁴².

⁴⁰ G. Kepel, op. cit., s. 171–172.

⁴¹ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 441–445.

⁴² Ibidem, s. 445–446; G. Kepel, op. cit., s. 175–176.

Poważne protesty społeczne, m.in. przeciw podwyżce cen i brakom w zaopatrzeniu, nazywane lekceważąco przez komentatorów „powstaniem kuskusu”⁴³ lub „wrzawą mających wszystko za złe studentów”, miały miejsce 4 października 1988 roku. Były one zdominowane przez hittystów. Dewastowano sklepy, niszczone samochody i grabiono budynki państwowe. Wprowadzono stan wyjątkowy. Przy pomocy wojska przywrócono porządek, okupiony zabitymi w liczbie kilkuset. Wydarzenie to zachwiało autorytetem władz oraz wojska. Przy okazji zamieszek ujawniła się nowa siła społeczna – hittyści, których aktywiści zostali „przechwyceni” przez fundamentalistów⁴⁴.

23 lutego 1989 roku przyjęto nową konstytucję, odmienną od tej z 1976 roku. Oddzielono partię i państwo, wprowadzono polityczny pluralizm, a armię pozbawiono pierwszoplanowej roli. Działacze partyjni i wojskowi zgodzili się na zmiany, sądząc że będą one miały charakter „papierowy” i że nadal będą rządzić w kraju. Aby utrzymać wpływy prezydent popierał siły spoza FLN – fundamentalistów, których interesy były w tamtym czasie zgodne z prezydenckimi. Zgodnie z nowymi przepisami z lipca 1989 roku dopuszczono legalne działanie organizacji opozycyjnych. Przedstawiciele FLN reagowali niezdecydowanie, gdyż byli przekonani, że opozycja nie będzie w stanie zorganizować się przed planowanymi na czerwiec 1990 roku wyborami municypalnymi. Wkrótce rozpoczęły działalność nowe partie⁴⁵.

Liczącą siłą, zdolną zagrozić FLN, okazał się Islamski Front Ocalenia (fr. *Front Islamique du Salut*, FIS), który zalegalizowano 14 września 1989 roku. Władze popierały FIS, gdyż oczekiwano, że FIS osłabi pozostałe siły opozycyjne, a im da religijną legitymizację. Hasłem FIS było przekształcenie Algierii w republikę islamską. Obok FIS, z reguły na skutek nieporozumień personalnych, funkcjonowa-

⁴³ Kuskus to popularna w Afryce Północnej potrawa, którą sporządza się z kaszy lub mąki, z tłuszczem baranym i korzeniami.

⁴⁴ G. Kepel, op. cit., s. 172–173.

⁴⁵ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 449–450.

ły inne ugrupowania skupiające fundamentalistów. FIS cieszył się poparciem nie tylko wśród warstw niższych, lecz także pobożnego mieszczaństwa. Popierając FIS wyrażano niezadowolenie z panującej sytuacji w kraju⁴⁶.

W wyborach FIS odniósł sukces. Zdobył 54% głosów, podczas gdy FLN – 28; zwyciężył w 32 na 48 wilajatów. Trudnym momentem dla rządu algierskiego była tzw. wojna w zatoce. Preferowano negocjacje, zamiast rozwiązania siłowego. Społeczeństwo popierało Irak; propagowano zaciąg, by walczyć po stronie Saddama Hussajna. Przy okazji krytykowano władzę i armię, kwestionując legalność panującego ustroju; wzywano do przyspieszonych ogólnokrajowych wyborów. Prezydent spełnił żądanie związane z wyborami; przewidziano dwie tury – 27 czerwca i 18 lipca 1991 roku. Reakcją fundamentalistów była intensyfikacja protestów społecznych, które miały krwawy przebieg. Ogłoszono stan wyjątkowy. Abbassi Madani i Ali Belhadj (Benhadj) – liderzy FIS – zostali aresztowani. Postanowiono przesunąć wybory na koniec roku. Po krótkim okresie „bezkrólewia” na czoło FIS wysunął się Abd el-Kader Hachani (Haszani), młody inżynier, zwolennik umiarkowanej opcji Madaniego⁴⁷.

Pierwsza tura wyborów odbyła się 26 grudnia 1991 roku. Zwyciężył FIS, zdobywając 47% głosów. Kabylski FFS otrzymał 25% poparcia, a FLN 15%. Po pierwszej turze wyborów fundamentaliści mieli zapewnione 188 miejsc w 430 osobowym parlamencie. Mogli liczyć jeszcze na zdobycie 177 miejsc. Istniała realna obawa, że FIS dokona zmiany konstytucji i innych przepisów w celu wprowadzenia państwa islamskiego. Prezydent liczył, że współpracując z przedstawicielami FIS uda mu się zachować władze do 1993 roku – do końca kadencji. Inaczej panującą sytuację oceniała armia. Wojskowi, nie chcąc naprawiać kolejnych błędów prezydenta, zmusili go

⁴⁶ G. Kepel, op. cit., s. 258.

⁴⁷ A. Kasznic-Christian, op. cit., s. 453–455. J. Bury, *Polityka wybranych państw arabskich wobec krajów Afryki subsaharyjskiej*, w: *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, pod red. J.J. Milewskiego, W. Lizaka, Warszawa 2002, s. 287.

do poddania się do dymisji, co ten uczynił 11 stycznia 1992 roku. Armia odzyskała pozycję, z której była zepchnięta przez ostatnie lata⁴⁸.

**Mohammed Boudiaf (1992);
Ali Kafi (1992–1994);
Liamine Zeroual (1994–1999)**

Miejsce obalonego prezydenta zajął pięćosobowy Wysoki Komitet Państwa (fr. *Haut Comité d'État*, HCE), który miał do grudnia 1993 roku – do czasu wygaśnięcia mandatu prezydenckiego – pełnić funkcję głowy państwa. Zawieszono drugą turę wyborów, a partie zepchnięto do opozycji. Szefem HCE został siedemdziesięciodwuletni Mohammed Boudiaf (1919–1992), jeden z przywódców algierskiej rewolucji, który od 1966 roku przebywał na emigracji w Maroku. Zdelegalizowano FIS, a dla jego zwolenników utworzono na Saharze tzw. obozy bezpieczeństwa, które wbrew intencjom, stały się „kuźniami” bojowników islamskich, przekonanych, że jedynie rozwiązanie siłowe może mieć zastosowanie w Algierii. Boudiaf został zabity 29 czerwca 1992 roku. Jego następcą został przewodniczący HCE – Ali Kafi (1928-). Odpowiedzialnością za zabójstwo obarczono przywódców FIS, Abasi Madaniego i Ali Belhadjego; skazano ich na 20 lat więzienia. Odpowiedzią były zamachy bombowe. Pierwszy większy zamach miał miejsce 26 września 1992 roku na lotnisku w Algierze. Zginęło 9 osób a 128 zostało rannych. Władze zaostrzyły prawo; m.in. obniżono odpowiedzialność karną z 18 na 16 lat, w stolicy i sześciu sąsiednich wilajatach wprowadzono godzinę policyjną, rozwiązano merostwa i rady miejskie, w których władzach byli członkowie FIS. Sprawców zamachów sądzono w trybie doraźnym. Rozpoczął się okres ekonomicznego, społecznego i kulturalnego chaosu⁴⁹.

⁴⁸ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 456.

⁴⁹ Ibidem, s. 457–459; por. A.M. Solarz, *Problemy i napięcia polityczne w państwach Afryki Północnej*, w: *Stosunki międzynarodowe w Afryce...*, s. 275–276.

Działacze zdelegalizowanego FIS oraz innych partii utworzyli ugrupowania zbrojne. Najważniejszymi były: Islamska Grupa Zbrojna (fr. *Groupe Islamique Armé*, GIA) i Islamska Armia Ocalenia (fr. *Armée Islamique de Salut*, AIS). GIA skupiała bardziej radykalnych członków, którzy dążyli do totalnej wojny przeciwko władzy oraz wobec każdej formy kompromisu czy zawieszenia broni. Trzon GIA stanowili dawni członkowie Muzułmańskiego Ruchu Zbrojnego. Obok nich walczyli algierscy weterani z Afganistanu (tzw. Afgańczycy) oraz przedstawiciele radykalnej inteligencji z kręgów tzw. salafitów dżihadu⁵⁰. Ważnym wsparciem były rodziny partyzantów. W sytuacji aresztowania lub śmierci starszych przywódców do głosu dochodzili młodszy, których celem był „totalny” dżihad. Miał on doprowadzić do opuszczenia Algierii przez niemuzułmanów i wprowadzenia kalifatu. Celem ataków AIS była algierska armia, a także funkcjonariusze państwowi. W przeciwieństwie do GIA starano się, aby w przeprowadzanych atakach nie ginęli cywile. AIS była popierana przez algierską klasę średnią, która nie identyfikowała się z siłami radykalnymi⁵¹.

Brak przywództwa wśród partyzantów owocował tym, że przedstawiciele jednych godzili się na przebywanie określonych cudzoziemców, przedstawiciele innych odrzucali taką możliwość i mordowali ich. W marcu 1996 roku np. porwano a następnie po dwóch miesiącach zabito siedmiu trapistów z Tibheirine, miejscowości leżącej 60 km na południowy wschód od Algieru. Był to akt zemsty za to, że władze francuskie odmówiły uwolnienia wskazanych więźniów. Dokonano tego, pomimo że porywacze korzystali wcześniej z pomocy trapistów przy pielęgnowaniu rannych oraz że w islamie z reguły pozytywnie odnosi się do mnichów chrześcijańskich⁵².

⁵⁰ G. Kepel, op. cit., s. 258–259.

⁵¹ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 460.

⁵² D. Kmieciak, *Miłość silniejsza niż nienawiść*, „Misyjne Drogi” 1996, nr 5, s. 10–11; por. B. Olivero, *Wydarzenia w Algierii w świetle wiary, Z listu opata generalnego trapistów*, „Misyjne Drogi” 1996, nr 5, s. 12–13; C. de Chargé, *A jednak życie zwycięża...*, *Testament o Christiana de Chargé, przełożonego klasztoru trapistów w Tibheirine*, „Misyjne Drogi” 2004, nr 2, s. 4–5.

Wojskowi, niezdolni zaprowadzić porządku drogą militarną, zgodzili się na przełomie 1993 i 1994 roku na rozmowy z fundamentalistami, pod warunkiem że zaprzestaną oni działań terrorystycznych oraz że przedstawiciele armii wybiorą przywódcę państwa i zachowają kluczowe ministerstwa: obrony, spraw wewnętrznych i zagranicznych. Opozycja odrzuciła propozycję. Zbojkotowano m.in. Narodową Konferencję Porozumienia w Algierze w dn. 25–26 stycznia 1994 roku, podczas której na trzy lata na prezydenta wybrano gen. Liamine Zerouala (1941–). Zawiedzeni wojskowi podjęli ofensywę militarną. Odpowiedzią były wzmożone ataki terrorystyczne. Obu stronom nie zależało na tym, że kraj znajdował się w stanie chaosu. Wojskowi chcieli utrzymać władzę, która pozwoliłaby im uniknąć odpowiedzialności karnej. Opozycjoniści mieli na celu utworzenie państwa islamskiego. Międzynarodowe instytucje finansowe były gotowe do rozmów ze znajdującą się w trudnej sytuacji gospodarczej Algierią, pod warunkiem podjęcia przez rząd dialogu z umiarkowanymi islamistami. Pomocą miało być porozumienie zawarte przez opozycję 13 stycznia 1995 roku w Rzymie w domu wspólnoty zakonnej św. Idziego, zasłużonej na polu mediacji pokojowych. Nazywano je platformą św. Idziego lub platformą rzymską. Wiele postulatów sformułowano „na wyrost”, co spowodowało, że nie zostały one zrealizowane. Np. postulat ścigania zbrodniarzy nie podobał się żadnej ze stron, gdyż wszyscy mniej lub bardziej posługiwali się przemocą. Władze algierskie oceniły platformę negatywnie, jako próbę ingerowania w wewnętrzne sprawy kraju. Po odrzuceniu jej, aby uwiarygodnić się oczach opinii publicznej, rząd postanowił rozpisać wybory prezydenckie, które miały mieć wynik – tak oczekiwano – pozytywny dla rządzących. Do wyborów stanęło czterech kandydatów. Wygrał je Liamine Zeroual. Do zwycięstwa przyczynił się zakaz prowadzenia przez partie opozycyjne kampanii wyborczej⁵³.

Prezydent Zeroual, aby „potwierdzić” normalizację sytuacji w kraju, zapowiedział referendum w sprawie poprawek do konsty-

⁵³ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 466–477.

tuji z 1989 roku i wybory parlamentarne i samorządowe, które miały odbyć się w czerwcu i październiku 1997 roku. Siły opozycyjne zanegowały sensowność referendum. Wskazywano, że należy demokratycznie wybrać nowy parlament, który podjąłby się zadania przeprowadzenia zmian konstytucyjnych. W wyborach, które miały miejsce 5 czerwca 1997 roku, zwyciężyła utworzona dwa miesiące przed wyborami partia prezydencka RND. Na 380 mandatów zdobyło ono 156. MSP uzyskał 69 mandatów, a FLN – 62. Pozostałe partie opozycyjne kwestionowały wyniki wyborów. Wątpliwości, co do właściwego przebiegu i uczciwego liczenia głosów, wyrażali także zagraniczni obserwatorzy. Wybory do władz regionalnych i miejskich miały miejsce 23 października 1997 roku. W grudniu wybrano członków Rady Narodu. Znaczna większość senatorów wywodziła się z RND⁵⁴.

W latach 90. systematycznie rosła liczba ofiar trwającej wojny domowej. Szacuje się, że podczas pierwszych trzech lat wojny w Algierii zginęło ok. 30 tys. osób, w tym 70 cudzoziemców. Do końca 1996 roku liczba zabitych wzrosła do 50 tys. osób, zaś pod koniec 1998 roku wyniosła ona 100–150 tys. Do wzrostu liczby zabitych przyczyniły się nieporozumienia wśród opozycji. Gotowość do dialogu, którą wyrażali działacze FIS, została uznana za zdradę przez GIA. Dokonywano aktów przemocy wobec osób sympatyzujących z FIS. Nowością okazało się praktykowanie porwań. Liczbę uprowadzonych, w większości kobiet, szacowano na 7–20 tys. Na podstawie opinii prawnej (fatwy) Alego Belhadja z 1991 roku uznano za dopuszczalne przywłaszczanie majątku wrogów. Interpretację rozszerzono, zaliczając do łupów wojennych kobiety, które porywano a następnie zmuszano do nierządu⁵⁵. Obchodzono się z nimi brutalnie. Jeżeli zaszły w ciążę, by nie marnować amunicji, zabijano je pałkami⁵⁶.

⁵⁴ Ibidem, s. 480–482.

⁵⁵ Ibidem, s. 465, 469, 478, 486–487.

⁵⁶ R. Leick, *Heimkehr der verlorenen Söhne*, „Der Spiegel” 2000, nr 11, s. 214.

Wojskowi, niezadowoleni z rządów prezydenta Liamine Zeroula, zmusili go do złożenia urzędu 19 miesięcy przed wygaśnięciem mandatu. Wybory wyznaczono na kwiecień 1999 roku. Prezydenta obarczano odpowiedzialnością za problemy natury gospodarczej oraz osłabienie pozycji Algierii na arenie międzynarodowej. Osobom z kręgu prezydenckiego zarzucano oszustwa finansowe. Problemem okazał się sukces RND a jednocześnie słaba pozycja FLN. Posądzano prezydenta, że zawarcie porozumienia z FIS chce wykorzystać na szkodę armii⁵⁷.

Abdelaziz Bouteflika (1999–)

Wojskowi postanowili, że prezydentem powinien być cywil. Został nim Abdelaziz Bouteflika (1937-). Do walki o fotel prezydencki przystąpiło siedmiu kandydatów, spośród których sześciu wycofało się tuż przed wyborami, zarzucając wojsku i RND popieranie Boutefliki. Wybory, które miały miejsce 15 kwietnia 1999 roku, wygrał Bouteflika, oficjalnie otrzymując 74% głosów⁵⁸. Wybór Boutefliki odpowiadał wojskowym. Nie był on człowiekiem „znikąd”. Był aktywny w okresie walki o niepodległość, należał do ścisłych współpracowników Boumediene’a, m.in. jako minister spraw zagranicznych. Głównym hasłem jego kampanii wyborczej było przywrócenie pokoju. Udało mu się to dokonać na pewien czas dzięki zrealizowaniu programu częściowej amnestii. Wyzwaniem była reforma gospodarki algierskiej, która nie licząc przemysłu naftowego, znajdowała się w zapaści. Problemem były niedogodności dnia codziennego – brak mieszkań, niedobory w zaopatrzeniu w wodę i elektryczność, słaba komunikacja⁵⁹.

⁵⁷ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 489.

⁵⁸ A. M. Solarz, op. cit., s. 278.

⁵⁹ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 490.

Wojskowi zaoferowali Bouteflicie znaczne (jak na algierskie warunki) pole manewru pod warunkiem, że nie dopuści do reorganizacji FIS, do demokratycznego otwarcia, nie będzie poddawał w wątpliwość znaczenia armii oraz próbował przejąć dochodów wojskowych uzyskiwanych z handlu ropą naftową. Atutem Boutefliki jest to, że ma on komfortową sytuację – możliwość zrzucenia winy za panujący w kraju chaos gospodarczy oraz niepokoje na generałów. Wezwał on Algierczyków, aby zapomnieli o przeszłości. Hasło to odpowiada wojskowym, którzy obawiają się możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności⁶⁰.

Bouteflika w poglądach nie odbiega od tych, które są popularne w armii. „Jego Algieria” jest krajem z lat 70., które były czasem rozkwitu socjalizmu. Nie jest on skłonny do szerokiej demokratyzacji życia. Nie ma także zamiaru dopuścić do władzy przedstawicieli FIS. Potrafi dobrze wykorzystywać środki masowego przekazu, dzięki którym kreuje się na „prezydenta wszystkich Algierczyków”. Z jednej strony promuje liberalizację gospodarki, z drugiej zaś popiera funkcjonowanie przedsiębiorstw państwowych. Podejmuje tematy oficjalnie traktowane jako tabu; np. że walkach zginęło 100 tys. ludzi oraz że przerwanie procesu wyborczego w 1991 roku było przestępstwem. Z jednej strony wskazuje na FIS, jako powód wybuchu wojny, z drugiej zaś wyraża się z szacunkiem dla jego przywódców. Za rządów Boutefliki, 9 kwietnia 2002 roku, wprowadzono poprawkę do konstytucji, na mocy której berberyjski stał się drugim językiem oficjalnym Algierii. Decyzję tę poprzedziły mające gwałtowny przebieg rozruchy w Kabyli na wiosnę roku 2001 i 2002⁶¹.

Ważną dziedziną aktywności Boutefliki jest polityka zagraniczna. Na tej płaszczyźnie chce on wyciągnąć Algierię z izolacji, a jednocześnie wykreować się na męża stanu. Na skutek zwyżki cen ropy naftowej udało mu się poprawić sytuację gospodarczą w kraju. W lipcu 1999 roku w Algierze odbył się szczyt Organizacji Jedności

⁶⁰ Ibidem, s. 493, 495.

⁶¹ Ibidem, s. 495, 549.

Afrykańskiej, co odczytano jako znak normalizacji sytuacji w kraju. Liczne podróże zagraniczne oraz aktywność na arenie międzynarodowej, m.in. jako mediator w konflikcie między Etiopią a Erytreą, powodują, że cieszy się on szacunkiem⁶².

Zapowiedziane w czasie wyborów położenie kresu przemocy Bouteflika zrealizował przez ugodę z umiarkowanymi fundamentalistami. 29 maja 1999 roku, podczas pierwszego oficjalnego przemówienia, zaapelował o złożenie broni. Plan pokojowy uzyskał społeczne poparcie przez ogólnonarodowe referendum, które odbyło się 16 września 1999 roku. Przy 85% frekwencji, 99% uczestników odpowiedziało za planem prezydenckim⁶³. Zakładano, że do 13 stycznia 2000 roku bojownicy islamscy złożą broń, w zamian za ogłoszenie amnestii. Miała ona objąć tych, którzy „nie mieli rąk splamionych krwią”, tj. nie byli winni zabójstwa, gwałtu, podpalenia oraz podłożenia bomby w miejscu publicznym. W styczniu 2000 roku prezydent ułaskawił członków AIS. Powodem tej decyzji był fakt, że AIS od 1 października 1997 roku utrzymywała jednostronne zawieszenie broni oraz że wspomagała wojsko w zwalczaniu GIA⁶⁴. Z amnestii skorzystało ok. 2 tys. bojowników. Efektem było rozwiązanie AIS. Możliwość amnestii odrzucili członkowie GIA. 3 lipca 2003 roku z więzienia wypuszczono Abbassiego Madaniego i Alego Belhadja, którym zakazano prowadzenia działalności politycznej. Potwierdzeniem akceptacji polityki Boutefliki były wybory prezydenckie 8 kwietnia 2004 roku. Zwyciężył zyskując 85% głosów⁶⁵. Międzynarodowi obserwatorzy potwierdzili, że wybory przeprowadzono w sposób przejrzysty i zgodny z prawem. Podkreślano, że były to pierwsze

⁶² Ibidem, s. 496.

⁶³ A.M. Solarz, op. cit., s. 279.

⁶⁴ G. Kepel, op. cit., s. 277–278. Idea amnestii nie została przyjęta z powszechnym zadowoleniem. Szczególnie osoby, które straciły z rąk terrorystów bliskich, nie kryły rozczarowania. Zob. A. Romejko, *Islam we współczesnej Afryce w świetle publikacji niemieckiego tygodnika „Der Spiegel”*, w: *Islam we współczesnej Afryce...*, s. 325–326.

⁶⁵ A. Kasznik-Christian, op. cit., s. 498–500, 550.

od 1962 roku w pełni demokratyczne wybory. Pozytywny wynik wyborczy umocnił pozycję Boutefliki. Okolicznością sprzyjającą jest poparcie dla prezydenta ze strony liczących się związków zawodowych oraz stopniowe wycofywanie się armii z życia politycznego. Z niepokojem przyjęto plan zmiany konstytucji, by umożliwić Bouteflicie kandydowanie w 2009 roku na trzecią kadencję⁶⁶. Oczekuje się jednak, biorąc pod uwagę trwającą od dłuższego czasu chorobę liczącego 70 lat Boutefliki, że problem rozwiąże się „drogą naturalną”⁶⁷.

17 maja 2007 roku, w wyborach do liczącego 389 miejsc parlamentu, zwyciężyła złożona z FLN, RND i MSP koalicja prezydencka. Partie te zdobyły one odpowiednio 136, 62 i 51 mandatów. Oprócz trzech ww. ugrupowań do parlamentu weszło 19 mniejszych partii, które zdobyły od 1 do 33 miejsc, łącznie – 140. Zwraca się uwagę na niską frekwencję. Dotychczasowy negatywny „rekord” związany był z poprzednimi wyborami parlamentarnymi, które miały miejsce w 2002 roku. Do urn poszło wtedy 46% uprawnionych. W ostatnich wyborach liczba ta wyniosła 36. Poziom frekwencji związany jest z negatywną oceną procesu wyborczego. Przedstawiciele partii opozycyjnych są przekonani, że ogólnie zdecydowano, ile miejsc w parlamencie otrzymają poszczególne partie. Podkreśla się jednocześnie, że wynik wyborów nie jest najważniejszy. Znaczenie ma kwestia, kto będzie następcą chorego prezydenta. Typowane są dwie osoby. Pierwszą jest Abdelaziz Belkhadem, „człowiek Boutefliki”, premier i sekretarz generalny FLN, drugą Ahmed Ouyahia, przewodniczący RND, postrzegany jako „kandydat armii”⁶⁸.

⁶⁶ H. Sibly, *Länderanalyse Algerien*, z dn. 2 stycznia 2007 r., s. 2-3, http://www.bayernlb.de/ar/Internet/de/Downloads/0100_CorporateCenter/5700Laender/LaenderanalysenA-K/Algerien/Alge0106.pdf (02.05.2007).

⁶⁷ Por. S. Simons, *Der arabische Patient*, „Der Spiegel“ 2005, nr 51, s. 112.

⁶⁸ *Législatives 2007: aucun parti n'obtient la majorité à l'Assemblée populaire nationale*, komunikat Algérie Presse Service, z dn. 18 maja 2007 r., <http://www.aps.dz/fr/pageview.asp?ID=158476>, 10.06.2007.; H. Znined, *Terror und Gleichgültigkeit – Wahlen in Algerien*, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,2516558,00.html>, 09.06.2007.

* * *

Algieria, która po zdobyciu niepodległości w 1962 roku weszła na drogę socjalizmu, musiała zmierzyć się z problemami typowymi dla państw „demokracji ludowej”. W sytuacji kumulacji władzy w rękach przedstawicieli algierskiej armii, mieli oni znaczący wpływ na dzieje kraju. Idea, by rozwój państwa oprzeć na potrójnej rewolucji – industrializacji, reformie rolnej i kulturalnej (arabizacji) – spiętej „islamską klamrą”, okazała się ślepym zaułkiem. Okolicznością sprzyjającą był handel ropą naftową i gazem ziemnym. Zdobycie środki przeznaczano na budowę lokalnego przemysłu, stale deficytowego, oraz na zakup żywności. Wzrost demograficzny, połączony z trwającym wysokim bezrobociem, ułatwił spopularyzowanie fundamentalistycznej wizji Algierii. Winę za ten stan rzeczy ponoszą elity władzy nie tylko ze względu na nieudolność na polu gospodarczym, której skutkiem było niezadowolone społeczeństwo, lecz poprzez „eksperymentowanie” z islamem. Świadomie przeniesiono dyskurs polityczny na obszar meczetów naiwnie oczekując, że przyniesie to pozytywne skutki w postaci legitymizacji poczynań władz ze strony liderów religijnych. Meczety stały się miejscem politycznej debaty. Tam umacniano siły opozycyjne, w tym fundamentalistów, cechujących się m.in. wrogością wobec tego, co obce, nieislamskie, zachodnie.

Oceniając dokonania władz algierskich należy wskazać, na skok kulturowy, jaki dokonał się w kraju po 1962 roku. Ujawnił się on w przyspieszonym rozwoju kraju, szczególnie w takich dziedzinach jak, przemysł, komunikacja, środki masowego przekazu, szkolnictwo, opieka medyczna itd. Krytycznie ocenić należy marnotrawstwo pieniędzy pochodzących z handlu ropą naftową i gazem. Przecoczono ważne źródło dochodu – turystykę. Algierczycy, gościnni i otwarci na cudzoziemców, mogliby, podobnie jak w sąsiedniej Tunezji, czy Maroku czerpać z tej gałęzi gospodarczej znaczne profity. Można mieć nadzieję, że jeśli nie przemiany polityczne, to przynajmniej piękno

krajobrazu⁶⁹ stanie się okazją do przełamania obaw przed ziemią algierską, a przede wszystkim jej mieszkańcami.

BIBLIOGRAFIA

- African Economic Outlook*, ed. by P. Ewencyzyk, Paris 2005.
- Braun S., *Islam, Powstanie – dzieje – nauka*, Warszawa 2003.
- Bury J., *Polityka wybranych państw arabskich wobec krajów Afryki subsaharyjskiej*, w: *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, pod red. J.J. Milewskiego, W. Lizaka, Warszawa 2002.
- Chargé C. de, *A jednak życie zwycięża...*, *Testament o. Christiana de Chargé, przełożonego klasztoru trapistów w Tibheirine*, „Misyjne Drogi” 2004, nr 2.
- Dobosiewicz Z., *Geografia ekonomiczna Afryki*, Warszawa.
- Marabut*, w: *Religia, Encyklopedia PWN*, pod red. T. Gadacza, B. Milerskiego, t. 6, Warszawa 2002.
- Glemp J., *Na dwóch wybrzeżach, Wizyta duszpasterska w Algierii (15–17 I 1987) i Wybrzeżu Kości Słoniowej (1–5 III 1987)*, Poznań 1990.
- Législatives 2007: aucun parti n’obtient la majorité à l’Assemblée populaire nationale*, komunikat Algérie Presse Service, z dn. 18 maja 2007 r., <http://www.aps.dz/fr/pageview.asp?ID=158476> (10.06.2007).
- Leick R., *Heimkehr der verlorenen Söhne*, „Der Spiegel” 2000, nr 11.
- Kaszniak-Christian A., *Algieria*, Warszawa 2006.
- Kepel G., *Święta wojna, Ekspansja i upadek fundamentalizmu muzułmańskiego*, Warszawa 2003.
- Kmiecik D., *Miłość silniejsza niż nienawiść*, „Misyjne Drogi” 1996, nr 5.
- Knopek J., *Migracje Polaków do Afryki Północnej w XX wieku*, Bydgoszcz 2001.
- Olivero B., *Wydarzenia w Algierii w świetle wiary, Z listu opata generalnego trapistów*, „Misyjne Drogi” 1996, nr 5.

⁶⁹ Barbara Zaorska, polska lekarka wiele lat pracująca w Algierii, wyraziła zachwyt nad pięknem kraju m.in. w słowach: „Cóż to za piękny kraj! ...góry schodzą tu stromo do morza – ale także wiele zatok z pięknymi piaszczystymi plażami. Krajobrazy górskie czarują różnorodnością. Wielokrotnie porażona byłam pięknnością Algierii, a i teraz, po powrocie, z łatwością ewokuję jej obrazy zarówno górskie, jak morskie, czy też jedyne w swoim rodzaju – pustynne”. Zob. B. Zaorska, op. cit., s. 7.

- Pomimo zagrożenia misjonarze chcą pozostać, Rozmowa z s Danutą Kmieciak, misjonarką z Algierii, „Misyjne Drogi” 1995, nr 2.*
- Płonowski M., *Islam – czynnik wzmacniający, czy osłabiający nacjonalizm arabski, Na przykładzie państw Maghrebu*, w: *Islam we współczesnej Afryce*, red. A. Żukowski, Forum Politologiczne t. 4, Olsztyn 2006.
- Radwan Ł., *Jan Paweł Lenin*, „Wprost” 2006, nr 44.
- Terrorysty atakują, „Gość Niedzielny” 2007, nr 16.*
- Romejko A., *Islam we współczesnej Afryce w świetle publikacji niemieckiego tygodnika „Der Spiegel”*, w: *Islam we współczesnej Afryce*, red. A. Żukowski, t. 4, Olsztyn 2006.
- Różański J., *Algieria*, w: J. Glemp, *Na dwóch wybrzeżach, Wizyta duszpasterska w Algierii (15–17 I 1987) i Wybrzeżu Kości Słoniowej (1–5 III 1987)*, Poznań 1990.
- Simons S., *Der arabische Patient*, „Der Spiegel“ 2005, nr 51.
- Siply H., *Länderanalyse Algerien*, z dn. 2 stycznia 2007 r., http://www.bayernlb.de/ar/Internet/de/Downloads/0100_CorporateCenter/5700Laender/LaenderanalysenA-K/Algerien/Alge0106.pdf (02.05.2007).
- Solarz A. M., *Problemy i napięcia polityczne w państwach Afryki Północnej*, w: *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, pod red. J.J. Milewskiego, W. Lizaka, Warszawa 2002.
- Troński B., *Algierskie osobliwości*, Poznań 1984.
- 2003 – Demographic Yearbook / Annuaire démographique*, New York 2006.
- Zaorska B., *Raj pod stopami*, Warszawa 1991.
- Znined H., *Terror und Gleichgültigkeit – Wahlen in Algerien*, <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,2516558,00.html> (09.06.2007).

THE RULING ELITE OF MODERN ALGERIA

SUMMARY

Modern Algeria does not constitute a serious matter in Polish media. An occasion to hear about this country lately, was a terrorist attack occurred on the 11 April 2007 during which 33 people got killed and 200 got injured. The ruling party which has been in power since 1962 had decided to create a new Algeria as a socialist

state. Typical problems for such countries like waste, corruption or nepotism have emerged immediately. The Algerian industry, aside from petroleum or gas extract was running a deficit. The low pace of economic development, unemployment and substantial growth of birth rate have generated social problems. The Islamic fundamentalists, with the consent of state authorities, seized an opportunity. An attempt of cutting their influence has led to civil war, which took place during the last decade of the 20th century. Many people expect that after parliamentary elections (17 May 2007) and long-awaited death of the ill president Abdelaziz Bouteflika the situation will improve.